

Tragikomédiában élünk

Beszélgetés az alkotókkal a Bányavirág 50. nagyváradai előadása előtt

Kultúra

Az emberek és a társadalom iránti kíváncsiságának tudható be, hogy olyan témákat választ színdarabjainak, mint a munkanélküliség, alkoholizmus, szegénység, román–magyar konfliktus – mondta **Székely Csaba**, a kortárs magyar irodalom egyik legismertebb drámaírója, a *Bányavidék*-trilógia szerzője a július 11-i nagyváradai közönségtalálkozón. A *Bányavirág* jubileumi, 50. előadása előtt a szerzővel és **Hunyadi Istvánnal**, a produkció rendezőjével a várbeli nyári színházban **Bozsódi Nagy Orsolya**, a Szigligeti Színház irodalmi titkára és **Simon Judit** újságíró, a *Várad* folyóirat kritikarovatának szerkesztője beszélgetett.

Nagy öröm, ha ezekben a mai nehéz időkben egy produkció megéri az ötvenedik előadást. A *Bányavirág* nem csupán megérte az ötvenediket, de a közönség egyik kedvence is lett. A *Bányavakságot* ugyancsak szereti a váradi publikum. Mi a titka a sikernek, a népszerűségnek? – tette föl az első kérdést Bozsódi Nagy Orsolya. Székely Csaba elmondta: a darab nem követ semmilyen sikerreceptet. Nem mintha létezne tulajdonképpen sikerrecept. De azért van egy hollywoodi minta, nagyjából lehet tudni, milyen az a film, amit falni fog a közönség. Ebben a darabban semmi sem található az ilyesféle mintából. „Egy lehetséges válasz lehet az, hogy mivel ez volt az első darabom, megpróbáltam mindent beletenni abból, amit a drámaírásról tudok” – magyarázta a szerző. Hunyadi István arról beszélt, hogy nagyszülei falusiak voltak, és gyermekkorában sokszor találkozott falun azokkal a problémákkal, amelyekkel a darab is foglalkozik. Úgy gondolja, e témák (munkanélküliség, alkoholizmus, öngyilkosság, kilátástalanság) miatt annyira sikeres az előadás. Mindannyónknak van olyan ismerőse, mint a Fáleszű Sánta Feri, illetve szembesültünk már életünk során hasonló gondokkal. A szerző elmondta: a tragikomikus hatás egyik velejárója, hogy keverednek egymással a tragikus és humoros elemek.

Székely Csaba arról is szólt, hogy a humor folyton változik, alakul, sokkal gyorsabban, mint a nyelv. A száz évvel ezelőtti poénok sokszor már döcögnek, nem biztos, hogy ugyanúgy hatnak. A 21. század elején a humorban feszegetjük a jóérzés határait. Olyan dolgokkal viccelődünk, amikkel nem lenne ízléses viccelődni. Ilyenek a halálnemek különböző formái, betegségek, emberek elesettsége. Most éppen ott tartunk, hogy ezekkel szabad viccelődni, ez a kortárs humor. De mindig jön egy cenzúra, és akkor visszaugrunk egy kicsit. Székely Csaba hozzáfűzte: másfelől a dolog lényege nem a humor, hanem amiről Hunyadi István beszélt: azoknak az embereknek a problémáit megmutatni, akikre nem szokott figyelni a társadalom – könnyedebb, humorosabb módon, amire jobban odafigyelnek. Hunyadi István elárulta: talán azért áll hozzá oly közel ez a műfaj, mert a tragikomédia tükrözi a legjobban az életünket. Az is elég tragikomikus, hogy maszkban kell ülni a nyári színház nézőterén. Székely Csaba megjegyezte: manapság tragikomédiában élünk. Lehetséges, hogy a tragikomédiák ezért működnek ilyen jól.

„A *Bányavirág* a *Bányavidék*-trilógia első darabja. Azután lett a *Bányavak-*

ság, aztán a *Bányavíz*. Míg a *Bányavirágot* és *Bányavakságot* szinte versengve játszották a színházak, a *Bányavíz*et nem nagyon játsszák. Miért van ez így?” – kérdezte a szerzőtől Simon Judit. „Ugye a témája adja magát a választ. A *Bányavízben* az egyik főszereplő pap. És papokról viccelődni manapság már nem szokás. Volt egy időszak ’89-ig és a kilencvenes évek elején, amikor lehetett papokról mondani bármit előadásokban, mivel éppen akkor volt egy ateista rendszernek a vége. Az *István, a királyban* is ki lehetett mondani olyasmit, hogy „szemforgató hamis papok”, meg ehhez hasonlók. Ma már ha egy pap az egyik szereplőd, akkor azt mondják, hogy te a kereszténységről akarsz ezzel valamit mondani, összekapcsolják a kettőt. Olyan időket élünk, hogy van egyfajta ki nem mondott etikett. Például hogy mit illik gondolni a kereszténységről, Istenről, más vallásokról, és mi az, amit nem illik. És a rendszer akkor fogad téged a kebelébe, ha te kinyilvánítod, hogy Isten segítségével nemzettél húsz gyermeket, vagy ha, mondjuk, kinyilvánítod, hogy te egy jó istenhívő ember vagy. Ha van az előadásodban egy pap, rád fogják, hogy vallás- vagy keresztényellenes vagy. Még akkor is, ha ez nincs így, csak el akartál mondani egy történetet. Ez veszélyesnek számít

színházak számára is, mert a közönséget el tudja riasztani. Sok vallásos ember van, aki nem szereti az ilyen előadásokat” – foglalta össze a választ a szerző.

Ehhez képest a budapesti Radnóti Színházban óriási sikerrel ment a *Tíz* című Székely Csaba-darab, még díjat is kapott, pedig az előadás alapja a tízparancsolat. A szerző erre a fölvetésre reflektálva beszámolt arról is, hogy sok nézői levél érkezik. Volt, aki azt írta, a színház nem gondolt arra, hogy az előadásra vallásos emberek is beülnek, és sérti a vallásos érzéseiket a teátrum. Más azt mondta magáról, hogy ő ateista, és ha tudta volna, hogy ilyen vallásos darabra ül be, akkor nem veszi meg a jegyet. Ez két szélsőséges eset, és a közöttük lévő skálán még létezik

Bozsódi Nagy Orsolya, Székely Csaba és Simon Judit a nyári színházbéli közönségtalálkozón

egy csomó vélemény ezzel kapcsolatban. „Ez is azt mutatja, hogy általában a drámaíró nem akar nekimenni bizonyos intézményeknek, rendszereknek, tehát nem harcolni akar *valamivel* szemben, hanem *valamiről* akar mondani valamit.”

Az író számára nem feltétlenül az a legfontosabb, hogy nagyon aktuális témát vigyen színpadra, de vannak dolgok, amelyek különösen érdeklik. A metoo jelenség is foglalkoztatta, de nem tartozott azok közé, akik véleményt nyilvánítottak ebben a kérdésben, nem posztolt róla a Facebookon. Annyit tett, hogy nagyon figyelt. Őt eleve érdekli az emberi viselkedés. Az, hogy az emberek hogyan nyilvánulnak meg különböző helyzetekben, miként reagálnak. Úgy érezte, a metoo kapcsán előjön valami olyan probléma, amit eddigi életében nem látott, és figyelte az emberek reakcióit, meg azt, mi lesz ebből a társadalomból. Tervezte, hogy ír erről egy kétszereplős darabot, jeleneteket egy férfi és egy nő között, megmutatva minden oldalról a témát, de nem jött össze a darab. A járványhelyzetről részben azért nem ír, mert sok sci-fi mű létezik ebben a témában, s most belesöp-penve egy világjárványba, a valóság utolérte a fikciót.

Székely Csaba nyitottsággal és kíváncsisággal foglalkozik a román–magyar kérdéssel, a Székelyfölddel, a kereszténységgel, a melegek problémáival. Fontos-e, hogy a kortárs színház mindig tartsa azt a bizonyos tükröt a társadalom elé? – szól az újabb kérdés „Az a színház, amit én a legjobban szeretek csinálni, illetve nézni, olyan színház, ami azzal foglalkozik, amiben mi vagyunk. Az emberek és a társadalom iránti kíváncsiságomnak a megnyilvánulásaként nyúlok ezekhez a témákhoz. Amikor valaki elkezd valamilyen témáról írni, még nem biztos, hogy létezik egy szilárd véleménye az adott témáról. Viszont azáltal, hogy elkezd gondolkodni róla írás közben, a gondolatai alakulnak, fejlődnek. Jobban látja a problémákat, és mivel több típusú embernek a bőrébe kell belehelyezkedni, ezért több irányból is tudja megközelíteni azt az adott kérdést.”

Szó esett arról, hogy Székely Csaba kényes témákhoz is hozzájárul. Erdélyben a homoszexualitás is érzékeny téma. Az író elmondta: érdekes volt az *Öröm és boldogság* című előadás, amelyet Vásárhelyen készítettek az erdélyi melegek-

ről. Ha ugyanezt bármelyik nyugati országban bemutatják, nem lenne benne semmi különös. Itt viszont problémás volt bemutatni. „Sokan azt gondolják, ha melegek vannak a színpadon, az valahogy ragályos. Mit tudom én, hazamegyek és beviszem a nagybátyámat a fürdőszobába, vagy valami ilyesmi. Teljesen mindegy, miről szól, azt mondják rá, á, ezt nem. Egyébként ez látható volt az előadás történetén is. Amikor bemutattuk, a közönség még nem tudta, miről szól. Az első három-négy előadás telt házzal ment, hiszen az is egy szórakoztató előadás. Voltak papok is, akik megnézték, és ők is szórakoztak az előadáson. Aztán elterjedt a híre, hogy ez miről szól, onnantól kezdve megcsappant a közönség. Nem jött senki megnézni. Azt mondták: nem érdekel, hogy jó vagy nem jó, buzikat nem nézek. Ez a fajta attitűd olyan fal, amivel nincs mit kezdeni alkotóként. El kell fogadni, hogy ez van. Megpróbáltunk megmutatni valamit, és azok, akik voltak annyira naivak, és még nem tudták, miről szól az előadás, megnézték, és részesültek ebben a valamiben, a többiek pedig sajnálatos módon nem.”

Az erdélyiségünk, itteni létünk ábrázolása is afféle helyi érdekeltségű tabutéma, nehezen lehet tárgyalni róla úgy, ahogyan Székely Csaba teszi ezt például a *Bányavirágban*, fogalmazott Bozsódi Nagy Orsolya. Mire a szerző kifejtette: magához az alkotáshoz kell egyfajta ironia és önironia, hogy egyáltalán hozzáfogjon az ember. A nagyon komoly, fog-

gal-körömmel készített alkotások ritkán jók. Úgy gondolja, azok az alkotótársak, akikkel eddig volt szerencséje együtt dolgozni, kapukat nyitottak az erdélyi színházban. Vagy nyolc éve, amikor a *Bányavakság* bemutatója volt Marosvásárhelyen, még volt félelem a levegőben, hogy szabad-e nekik román–magyar témákról megnyilvánulni, nem lesz-e ebből baj. Aztán kiderült, hogy lehet erről beszélni. Hozzáfűzte: egyébként mindenről ez szokott kiderülni. A *Bányavíz* esetében is volt efféle félsz, amikor Budapesten bemutatták. De ha ízlésesen csinálják, akkor miért lenne belőle gond? És kiderült, hogy tényleg. Ha valami ízlésesen van megrendezve, nem azt nézik az emberek, hogy mi a téma, hanem a történetet, meg azokat az érzéseket, amelyek megvalósulnak az előadás során.

Ha megnézzük, mi mindenről beszélnek más országok színpadain, akkor azzal szembesülünk, hogy picit le vagyunk maradva, lett légyen az a téma a holokauszt vagy a kommunizmus. „Nem tűztem ki célul, hogy most behozom a nyugatiakat, hogy most mi is megcsináljuk, már azért sem, mert csak néhány éve járkálok Nyugatra a munkám miatt. Lassan megismerem, hogy ott hogyan játszanak, mit írnak. Még csak annyit erről: hozzászoktunk, hogy problémákról nem beszélünk, mert '89 előtt tilos volt problémákról beszélni. És ez megmaradt. A rendszer úgy nevelt, és mi is úgy szocializálódtunk, hogy nem nagyon szeretünk a gondokról beszélni. A magyar–román viszonylatban is nehéz problémákról beszélni. Még akkor is, ha tisztában vagyunk a mi közösségünk gondjaival, ne adj' isten vezetőink disznóságaival. Nem illik erről beszélni, mert akkor a románok azt mondják, hogy a magyarok is ugyanolyanok, ugyanúgy lopnak stb. Szeretjük megőrizni a tisztaságot, hogy mi azért mások vagyunk. Ez egy rakás további problémához vezet. Például olyan polgármestereket választunk, akikről tudjuk, hogy nem igazán tiszták, de legalább magyarok, vagy legalább ilyenek vagy olyanok, ami nekünk tetszik. És aztán nekünk rossz. Saját magunk alatt vágjuk a fát azzal, hogy elhallgatjuk a gondjainkat. Azáltal, hogy a színpadon megjelennek bizonyos problémák, esetleg továbblépünk, teszünk egy lépést a jó irányba. Remélem” – fejegette Székely Csaba.

Ami a múlt újratárgyalását illeti, nem mindegy, hol élünk, milyen közösségi tereket hozunk létre. Egy országban, ahol

etnikailag, vallásilag, kulturálisan vegyesen élünk, fontos lenne a többiek érzékenységét is figyelembe venni, amikor rátesszük a kezünket valamire. Példának hozta fel a Marosvásárhely főterén található lovas Avram Iancu-szobrot. „Több-ször elmondtam már, ez nem szép dolog. A hetvenes években állították a szobrot, amikor nacionalista politika volt. Minden városban szimbolikus térfoglalás történt, az volt a fontos, hogy bizonyítsák a román ősiséget. Ma már viszont, 2020-ban nem ez kellene legyen, valamit kezdeni kellene, újragondolni ezeket a tereket. A román iskolákban Avram Iancu nagy román nemzeti hős. Azt a tényt, hogy az emberei lemészároltak több ezer civil magyart 1848–49-ben, egyáltalán nem tudják. Ez olyan probléma, amit meg kellene mutatni. Nem azt akarjuk, hogy Marosvásárhely vagy Kolozsvár (ahol szintén van egy Avram Iancu-szobor) csak magyar vagy csak román, csak ilyen vagy csak olyan város legyen, de mivel közösen élünk ezeken a helyeken, olyan tereket kellene kialakítani, ahol mindenki jól érzi magát. Nem jó érzés nap mint nap olyan tömeggyilkosok árnyékában sétálni, akik lemészárolták az őseinket. Néhány éve úgy tűnt, mintha volna valami javulás, a kibékülésnek volt egy csomó pozitív jele. Aztán a kolozsvári repülőteret is Avram Iancuról nevezték el. A mai nyugati szobordöntögetések kapcsán: ha írnék valamit erről, azt szorgalmaznám, hogy beszéljük meg, hogyan szeretnénk együtt, egymással élni. Az egymás mellett élésnél tudni kell,

melyek a fájó szimbólumok, problémás pontok. Az a lényeg, hogy beszéljük meg ezeket a dolgokat.” Magát a szobordöntés gesztusát, a szoborrombolást nem szereti az író. Ez olyan agresszív tett, mint egy rituális gyilkosság. A szobrok eltávolításának a híve. A problémás szobrokat nem kell ott hagyni, ahol vannak, hanem meg kell keresni nekik a megfelelő helyeket (például egy parkot, ahol jó sok fa takarja). El lehet helyezni egy szobrot máshová is. Ne érezzük azt, hogy valakik uralkodnak felettünk.

A váradi társulat egyébiránt jól érezte magát mindegyik *Bánya*-darab próbafolyamata során. „Rengeteget kacagtunk. Nagy összmunka volt. Mindenkinek személyessé vált az előadás, hozták az ötleteiket. Örömjáték minden alkalom” – mesélte Hunyadi István. Székely Csaba a beszélgetés végén arról mesélt: amikor színdarabot ír, olyan, mintha zeneművet írna. Figyel a ritmusra, az arányokra, a mondatok hangzására, a dialógusok dinamikájára, a témaismétlésre. Mind egyik darabjában megtalálható egyfajta zeneiség. „Persze nincs az a rendező, aki ezt figyelembe venné. Mindig van

valami más szempont, másképp történik, mint ahogy én elképzeltem.”

A tartalmas, jó hangulatú beszélgetés után következett az ötvenedik *Bányavirág* Ivánnal, Irmával, Illéssel, Ilonkával, Mihállyal, Féleszű Sánta Ferivel, valahány esendő, szerethető figurával. Mert ünnepelni jó. A jubileumi előadás nézői ajándékot is kaptak. Fekete maszkot *Bányavirág* 50 felirattal (ha már tragikomédia az életünk) s a plakát kicsinyített mására tűzött ékköves karkötőt, a képen az idézettel: „A bányák mélyén, repedésekben, eldugva mások előtt, bányavirágok vannak, ha azokat valaki felhozná a felszínre, csillogni kezdenének.”

TÓTH HAJNAL